

dr hab. inż. arch. Tomasz Kozłowski, prof. PK.
Zakład Architektury Mieszkaniowej i Kompozycji Architektonicznej
Instytut Projektowania Architektonicznego
Wydział Architektury
Politechnika Krakowska

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Katarzyny Wyszackiej

pt. *Idea labiryntu w architekturze XX i XXI wieku*

opracowanej na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Sanitarnej
Politechniki Łódzkiej

pod kierunkiem promotora, prof. dr hab. inż. arch. Marka Pabicha, wraz z udziałem
promotora pomocniczego dr inż. arch. Aleksandra Serafina.

Recenzję opracowano na zlecenie Dziekana Wydziału Budownictwa, Architektury
i Inżynierii Sanitarnej Politechniki Łódzkiej, umowa nr D/14/2020.

1. Opracowanie *Idea labiryntu w architekturze XX i XXI wieku* to dość gruba księga wypełniona tekstem i ilustracjami po same niewielkie marginesy. Składa się ona z trzech części podzielonych na jednolicie ponumerowane rozdziały różnej długości, wstęp oraz krótkiego podsumowanie. Na końcu książki znajdziemy także: spis ilustracji, ich źródła oraz bibliografię.

Tradycyjnie tekst zaczyna się od 1. części nazwanej *Wstęp* (s. 5-8). Autorka przedstawia standardowo dla pracy doktorskiej uzasadnienie podjęcia tematu, tezy i cele, zakres oraz konstrukcję pracy, metody oraz stan badań. Doktorantka przeprowadziła we wstępie wnikliwą analizę prac naukowych, wymieniając je chronologicznie oraz wartościując ich wkład w poznanie archetypu labiryntu. Autorka prezentuje wiele istotnych dzieł, których autorzy badali symbol labiryntowy z perspektywy wielu zróżnicowanych dziedzin naukowych. Warta podkreślenia jest uwaga autorki o istnieniu niewielkiej ilości prac, które omawiają labirynt w kontekście architektonicznym, pomimo jak zobaczymy w dalszej części dużej ilości dzieł architektonicznych, które mogą być wyrazem zainteresowania ich autorów labiryntami.

Pani Katarzyna Wyszacka zajęła się bardzo interesującym problemem labiryntu jako przestrzeni architektonicznej. Taki temat może umożliwić, a nawet zmusi doktorantkę do wykazania się znajomością wiedzy nie tylko z zakresu architektury. Konotacje kulturowe, jakie niesie labirynt, pokazują symbolikę drogi i przejścia jej do rzeczy architektonicznych. Archetyp czy archetypy labiryntu oddziałują nie tylko na szeroko rozumianą kulturę, ale także na budownictwo czy nawet język. Jak podkreśla Doktorantka, labirynt jest także odbierany jako uogólnienie naszego wyobrażenia świata. Pokrętna droga do jego centrum lub z powrotem staje się wyrazem świata współczesnego i próby odcięcia się człowieka od fałszywych dróg. W labiryncie nie jesteśmy do końca zdecydowani czy ważniejsze jest odnalezienie jego środka, czy droga powrotna. W architekturze może on stać się, jak pisze Pani Wyszacka wyrazem *refleksji nad kondycją ludzkiej egzystencji*. Co w labiryncie najważniejsze to nieustanne jego funkcjonowanie w ludzkiej świadomości.

Tu pojawia się teza pracy: *Od wieków labirynt rozpatrywano jako syntezę sposobu*

myślenia człowieka nad złożonością swojego istnienia w świecie. Współczesne projekty architektoniczne, bazujące na idei określonej w tytule rozprawy, pojawiają się szczególnie w momentach lęków i redefinicji kulturowej. Idea labiryntu wykorzystywana jest w manifestach sprzeciwiającym się nowym nurtom architektonicznym, systemom politycznym, koncepcjom społecznym. Omawiając zagadnienia architektoniczne, podjęto próbę stworzenia nowej klasyfikacji labiryntów, która została oparta o ich przestrzenny charakter. Autorka dąży do wykazania, że archetyp labiryntu, jako element świadomych inspiracji architektów w XX i w XXI wieku, stał się przestrzennym wyrazem czasów niepokoju, zwątpień i poszukiwań. Taki fin de siècle pojawia się w architekturze w XX wieku, wieszcząc co jakiś czas wraz z pojawieniem się nowych mód i trendów koniec modernizmu.

2. częśći nazwana *Labirynt jako figura geometryczna – źródła, znaczenia, tradycje* (s. 12-43) jest merytorycznym wstępem do prac. Składa się z podrozdziałów *Definicje labiryntu*, *Rola „symboliki przejścia” w tworzeniu labiryntu*, *Typologia labiryntów*, *Zarys przemian figury labiryntu na przestrzeni dziejów*, *Spirala, mandala, labirynt – powiązania znaków kulturowych*.

Tu autorka stara się przedstawić trudną do jednoznacznego opisanie definicję labiryntu. Architektom może wydawać się ona nieskomplikowana do opisanie. Oni (architekci) widzą jednak każdy trochę inny budynek. Pomimo tego, jak wprowadza nas w swe rozważania autorka, problem jest niełatwy do wyrażenia. Gdyż *trudno jednoznacznie dokonać klasyfikacji labiryntu. Niełatwo rozstrzygnąć, czy jest on wyłącznie toposem, obrazem, budynkiem, mitem?* Jest on wszak związany z archeologią, historią, filozofią, etnologią, religią, prahistorią, psychologią, ewolucją, ogrodnictwem. To właśnie architektura rości sobie prawa do figury labiryntu. Same labirynty pojawiały się wiele wieków temu w wielu epokach. Tworzą obraz fascynacji, czasem mitologizacji i alegoryzacji. Architekci dosłownie doszukują się pierwszego labiryntu w greckim micie, labiryntu jako więzienia dla potwora Minotaura. Doktorantka nakreśla tło historyczne rozprawy, w którym podkreśla niezmienną definicję labiryntu jako symbolu ludzkiej egzystencji. Przedstawiona jest własna typologia labiryntów, co umożliwi przejrzystą klasyfikację opartą na przestrzennym charakterze archetypu. W tej części pokazano różnorodność znaczeniową labiryntów oraz geograficzne występowania podobnych znaków. Trzeba zwrócić uwagę na podrozdział omawiający rolę symboliki przejścia w kształtowaniu labiryntu. Autorka podkreśla, że stała się ona istotnym elementem, który brał udział w tworzeniu ważnej części współczesnej kultury.

3. część nazwana *Labirynt w antymodernistycznych koncepcjach kreowania przestrzeni* (47-101), została tu przeprowadzona analiza obrazu przemian idei labiryntowych w kontekście głównych prądów architektury XX wieku. Istotą wybranych przez autorkę projektów jest ich antymodernistyczna w dążeniu do nowości pozycja ideologiczna. Omówiono tu przykłady dzieł sztuki i architektury, w których dominuje ścieranie się idei funkcjonalizmu modernistycznego z irracjonalizmem opartym na poszukiwaniu mitu labiryntu. Od André Massona czy Pablo Picassa przez Le Corbusiera, Alison i Peter Smithsonów, Aldo van Eycka, Johna Johansena aż do dekompozycji białych domów Peter Eisenmana. Pojawiają się tu dosłowne domy labirynty takie jak: *The Labyrinth Home*, Xaviera Corberóa czy *La Muralla Roja*, Ricardo Bofilla. W końcu pojawi się architektura z kręgu dekompozycji – dekonstruktywizmu, która w swym dążeniu do zerwania z tradycją buduje intelektualne labirynty oderwane od tradycyjnego języka architektury.

4. część to *Labirynt w nowoczesnych koncepcjach kreowania przestrzeni* (102-210). Autorka przechodzi w tej części do większej skali architektonicznej i prezentuje obraz wykorzystania tytułowej idei w wizjach urbanistycznych miast przyszłości. Opisano próby wprowadzenia idei labiryntu jako filozofii nowego życia miejskiego lub przestrogi

obrazującej błędy przeszłości. Zaprezentowane przez autorkę przykłady budowy, kompozycji miejskich lub instalacji przestrzennych, potwierdzają początkowe założenia wykorzystania idei labiryntu w momentach zagubienia w społecznych, kulturowych lub politycznych realiach. Doktorantka pokazuje przykłady, możliwości artystycznego kształtowania przestrzeni miejskiej, mając chyba nadzieję, że staną się one przeciwwagą dla zniszczenia urbanistyki miast przez wszechobecne centra handlowe i przez demokratyczne podejście do własności prywatnej. W drugim podrozdziale nawiązującym do początków XXI wieku Autorka zwraca uwagę na zjawisko dążenia do trochę utopijnych możliwości zwiększania demokratyzacji przestrzennej. Zwraca uwagę na rozwój uniwersalnego pierwiastka architektury, który podkreślał szybki, tymczasowy, zmienny charakter życia. Doktorantka wykazała, że coraz częściej podstawą myślenia w projektowaniu budowli nie jest wyłącznie forma, ale poruszanie się po budynku oraz generowanie zdarzeń. Współcześni twórcy tworzą przestrzeń z dbałością o różnorodność działań i zwiększony, o ile jest to możliwe społeczny wymiar architektury. Współcześnie jest to związane także z reklamowymi wartościami architektury i jej przejście od funkcjonalizmu do architektonicznej rzeźby.

5. część to zwarte podsumowanie (210-213), w którym autorka wyraża osąd, że *przeprowadzone badania umożliwiły sprecyzować myśl przedstawiającą labirynt jako perfekcyjny, klarowny i czytelny symbol złożoności relacji człowieka z otoczeniem zewnętrznym (przestrzenią) i wewnętrznym (mentalnym)*. Architektura współczesna stara się wykorzystywać archetyp labiryntu. Dążenie do nowości i oderwanie od tradycyjnego języka architektury prowadzi do przemiany naruszającej dotychczasowy porządek życia. Świat współczesny z jego nieustającym dążeniem do fin de siècle i zmienności odnajduje „nowe” idee labiryntu. Stają się one znakiem współczesnych architektów. Architektura nie jest już czymś bezpiecznym i łatwym w odbiorze. Staje się także, jak to bywa w ruchach awangardowych wyrazem protestu wobec zastanej przestrzeni społeczno-kulturowej. Sama idea labiryntu w dzisiejszej architekturze pełniła wiele funkcji, z których najbardziej wyróżniają się, jak pisze doktorantka środki do uwolnienia od utartych schematów oraz tworzenie pola do demokratycznej wolności wyboru, a przede wszystkim do zadawania pytań o nas samych. We współczesnej epoce niejednorodności pojęć, widoczna jest potrzeba odszukiwania elementów stałych, przekazujących znane i zapamiętane wartości. Bazowanie pomysłów projektowych o archetyp labiryntu pomagało w tworzeniu przestrzeni funkcjonującej ponad czasem, aktualnymi trendami czy technologią. Jednak jak to zwykle bywa w historii architektury, dopiero przyszłość pokaże, czy takie współczesne tendencje przetrwają próbę czasu. Za kilka lat autorka dostanie doskonały pretekst dla kontynuacji działań, wyposażona już o nowe doświadczenia.

2. Wybrane konstatacje

2.1. Praca doktorska *Idea labiryntu w architekturze XX i XXI wieku* mgr inż. arch. Katarzyny Wyszackiej jest aktualna i potrzebna z uwagi na pojawiający się nieustannie rozwój nowych tendencji w architekturze. To, co nowe, jak zwykle bywa w sztuce, przynosi nostalgię za czymś znanym (*Plagiat jest konieczny*). Jednak przestudiowanie tendencji tworzenia nowości może sprowadzać nas ku myśli o archetypie labiryntu. Praca czytelnie ukazuje ideę labiryntu jako architektonicznych instrumentów prowadzących do zmiany zapamiętanych wartości i sposobu myślenia o przestrzeni. Autorkce udało się wykazać, że wielowymiarowa architektura „labiryntowa” może budować nową wartość zwiększającą interakcję człowieka z formą.

Analiza przedstawiona w pracy oparta została na bogatej literaturze przedmiotu oraz na dużej ilości przykładów w zrealizowanych obiektach architektonicznych, oraz

w projektach koncepcyjnych zespołów architektoniczno-urbanistycznych. Zebrany materiał badawczy został opracowany o wybrane przez autorkę kryteria: *labirynt w przedstawionych przykładach stanowi świadomą inspirację dla twórców; największa uwaga autorki została skupiona na obszarze Europy, choć również analizowane są budowle z całego świata*. Przeprowadzone przez doktorantkę analizy w ramach dyscyplin architektury i urbanistyki wnoszą nie tylko nowe wartości w stan wiedzy do badań nad ideą labiryntu, ale przede wszystkim podkreślają aktualny i ponadczasowy wymiar archetypu. Współcześni architekci dążący do ideału formy swej architektury z łatwością i bez zawstydzenia wplatają formy labiryntów do swej aktualnej sztuki. W zaprezentowanej dysertacji można zauważyć fakt, iż taki archetyp to nie tylko pradawny symbol funkcjonujący jedynie na kartach historii, ale żywy znak poruszający wyobraźnię współczesnych. Duża ilość przykładów prezentowanych przez Panią Katarzynę Wyszacką może wskazywać także na fakt akceptacji takich gier architektury także przez nieprofesjonalistów. Autorka prezentuje wszechstronny wpływ idei labiryntu na tożsamość kulturową, jakość przestrzeni, jej percepcję oraz psychologię środowiskową. W pracy widoczna jest trochę utopijna myśl demokratyzacji przestrzeni, którą autorka prezentuje przy opisach labiryntowych projektów architektoniczno-urbanistycznych. Tworzą one pole do uwolnienia od utartych schematów funkcjonalno-przestrzennych, które mogą wykraczać poza tradycyjną konwencję. Autorka podkreśla, że tworzenie obrazu labiryntu na przestrzeni czasu to przede wszystkim ciągły powrót do pytań związanych z naszym życiem i przeznaczeniem. W pracy Pani Katarzyny Wyszackiej udało się udowodnić przyjęte na wstępie tezy. Postawione cele zostały zrealizowane i mają odzwierciedlenie w zwartym podsumowaniu i wnioskach końcowych. Recenzent szczególnie ucieszył się, czytając dwa intelektualne i przewrotne cytaty z Arthura Rimbauda i Comte de Lautréamontreta. Oba hasła *nigdy nie pracuj i plagiat jest konieczny*, oczywiście nijak nie odnoszą się do doktoratu Pani Katarzyny Wyszackiej. Autorka włożyła w książkę wielką pracę i to pracę samodzielną.

2.2. Praca napisana jest czytelnym językiem, według jasnego schematu możliwego do prześledzenia w tytułach rozdziałów. Prowadzi nas od wstępnej definicji labiryntu, przez symbolikę aż do typologii labiryntów, przykładów zrealizowanej i projektowanej architektury, i założeń urbanistycznych.

3. Oceny

3.1. Założenia pracy

Problematykę pracy należy ocenić jako stosowną do rozprawy doktorskiej. Rozprawa doktorska opracowana została z zachowaniem metodologicznego instrumentarium badawczego. Dysertację napisano komunikatywnym językiem, pomimo wielopłaszczyznowego i złożonego przedmiotu badawczego. Poszczególne podrozdziały są konkludowane krótkimi podsumowaniami. Przeprowadzone etapy badań pozwalają stwierdzić, że doktorantka opanowała warsztat badawczy, umie formułować przedmiot badań i zmierzać do jego rozwiązania.

3.2. Ustosunkowanie się do piśmiennictwa naukowego

Wiedzę naukową autorki mogą ilustrować przypisy i liczne cytaty (w sumie 284). Doktorantka porusza się w tej materii swobodnie. Informacje tam zawarte pozwalają na dokładne prześledzenie myśli od strony znajomości literatury naukowej. Potwierdza to obfita *Bibliografia* (podzielona na publikacje naukowe, artykuły oraz strony internetowe), niestety

nieponumerowane. Wiedzę tę należy ocenić wysoko.

3.3. Opracowanie materiału naukowego i konstrukcji wywodu

Może to potwierdzać sposób opracowania materiału naukowego zawartego w literaturze i dobranych przykładach, przeprowadzone ze znanstwem i pozwalające na jasną konstrukcję wywodu. W wyznaczonej przez siebie przestrzeni doktorantka porusza się sprawnie. Widać obeznanie z prezentowanymi zagadnieniami poznany w czasie badań i wpływ świetnego promotora. Należy podkreślić, że temat nie jest wcale łatwy a opracowanie dość szerokie, jednak nie za szerokie. Powiązanie architektury z różnymi dziedzinami sztuki jest interesujące i zawsze nowatorskie.

3.4. Ocena logiczna i językowa

Przeprowadzenie wywodu w zakresie przyjętych przez autorkę ram nie nasuwa wątpliwości. Należy też podkreślić, że prace naukowe w zakresie architektury oparte są w znacznej mierze na odbiorze subiektywnym, czego nie da się uniknąć. Praca napisana jest językiem rzeczowym, a tekst stara się być obiektywną relacją usuwającą osobę autora w cień faktów i rzeczy. Opracowanie pisane jest językiem skłaniającym do zagłębienia się w lekturę, przy tym językiem nieepatującym nadmiernie „naukowością”, pracę czyta się szybko i przyjemnie. Szybkość, z jaką przeczytał ją recenzent, może być, tego dowodem.

3.5. Ocena materiału ilustracyjnego

Materiał ilustracyjny jest ważnym dopełnieniem pracy o architekturze. Ilustracje dobrano stosownie do koncepcji merytorycznej i graficznej opracowania. Zdjęcia opisywanych budynków, parków, ogrodów, rzeźb, obrazów wraz z opisami stanowią zamkniętą całość. Można wyrazić żal, że polska architektura XXI wieku w swym dążeniu do komercyjnej samozagłady nie odkryła jeszcze drogi w labiryncie jako metafory dla samej siebie.

3.6. Oryginalność pracy i ocena wniosków.

Praca jest oryginalna; w opracowaniu tak postawionego, tak usystematyzowanego szerokiego zagadnienia – trudno znaleźć poprzedników. W konstrukcji podsumowania widać celowość zamysłu i rezultat dociekań.

3.7. Ocena rozmiarów wysiłku naukowego

Przedstawiona praca jest wartościową pozycją świadczącą o obszerności dokonanych studiów, wnikliwych przemyśleniach i dużym rozmiarze wysiłku naukowego doktoranta.

3.8. Ocena wartości społecznej pracy

Temat opracowania – *Idea labiryntu w architekturze XX i XXI wieku* to opracowanie mogące stać się bliskim teoretykom i praktykom architektury. Potrzeba tak wielowątkowej pracy jest bezdyskusyjna. Praca doktorska jest doświadczeniem intelektualnym opartym na przekazaniu zdobytej wiedzy i jasnym jej przedstawieniu. Książka nadaje się do szerszej publikacji i rozpropagowania, a jej miejsce jest w księgarniach obok dzieł znanych teoretyków architektury. Dlatego wartość dysertacji ocenia się bardzo pozytywnie.

3.9. Uwagi recenzenta

Recenzent nie wnosi uwag do pracy.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska **mgr inż. arch. Katarzyny Wyszackiej** pt. *Idea labiryntu w architekturze XX i XXI wieku* opracowanej na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Sanitarnej Politechniki Łódzkiej pod kierunkiem promotora, prof. dr hab. inż. arch. Marka Pabicha, wraz z udziałem promotora pomocniczego dr inż. arch. Aleksandra Serafina spełnia wymagania stawiane w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Recenzent ocenia pracę jednoznacznie pozytywnie i stawia wniosek o przeprowadzenie dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Również piszący te słowa ze względu na nowatorstwo pracy i odróżnianie się od książek nawiązujących do tradycyjnego języka architektury oraz wysoce intelektualnego jej wydźwięku, szerokiego podejścia do różnych dziedzin sztuki i historii wnosi o wyróżnienia rozprawy doktorskiej Pani architekt Katarzyny Wyszackiej. Książka ta pomimo naukowego podejścia do pracy może stać się ważną pozycją nie tylko przez profesjonalistów.

Tomasz Kozłowski
Kraków, 28.05.2020.